

יובל דניאלי, ברוש שחור, 1987, בד, עץ, נחושת. צילום: דני וסרלאוף

תקווה: תוכנית פעולה

תו מ ר פ ר ס י ק ו

המשבר הנוכחי הוא הזדמנות ללידה מחדש של ישראל, לידה שלאחריה תהפוך למה שהייתה אמורה להיות: מדינה ברוח נביאי ישראל, הדוגלת בשוויון, בחירות ובשלום ומממשת אותם. כדי שזה יקרה, יהיה על כולנו לחזור אל הממלכתיות, להביס את הפונדמנטליזם ולהכיר בזכויותיהם של כלל יושבי הארץ

לפני שנת 1808. הסברה הייתה שדחיית הבעיה בעשרים שנה תרכך את ההתנגדות, ובכל מקרה תביא את ארצות הברית לזמן שבו הברית בין המדינות תהיה חזקה מספיק כדי לדון בעניין.

התקווה לא התגשמה, וגם אחרי 1808 לא נחלשה התנגדותם של הדרומיים לביטול העבדות. המתח סביב העניין רק התגבר, וניצחונם של אברהם לינקולן בבחירות של 1860 הביא לפיצוץ. הוא הציב בבת אחת איום ברור על מדינות הדרום, וחודש אחרי הבחירות, בדצמבר אותה שנה, פרשה דרום קרוליינה מהאיחוד בנימוק שהנשיא החדש מייצג "עוינות גוברת למוסד העבדות".¹ בתוך חודשים ספורים אחת-עשרה מדינות דרום נוספות פרשו מהאיחוד. מלחמת האזרחים החלה.

במלחמה, האיחוד והקטלנית שארצות הברית ידעה מימיה, נהרגו כשבע מאות אלף חיילים ועוד מספר לא ידוע של אזרחים. היא קרעה את האומה האמריקאית, פירקה משפחות, הציבה חברים זה מול זה בשדה הקרב והשאירה חלקים גדולים מהפדרציה בהריסות. אולם המלחמה גם הביאה קץ למוסד העבדות בצפון אמריקה, אפשרה לארצות הברית להיות נאמנה לעקרונות שעליהם נוסדה, ונתנה לאומה האמריקאית כולה "לידה מחדש של חירות", כפי שהנשיא לינקולן קבע בנאום גטיסבורג.

"משבר", כידוע, אינו רק אירוע מערער אלא המושב שעליו כורעת היולדת, ואף, במשמעות נוספת, פי הרחם עצמו. משבר,

המשבר שהוביל למלחמת האזרחים בארצות הברית נבנה במשך עשורים. סוגיית העבדות, שעמדה במרכז המלחמה, לא צצה משום מקום. בניגוד לדימוי שנוצר לאבות האומה האמריקאית, מייסדי ארצות הברית הוטרדו מאוד מן המציאות שבה בני ארצם – ולפעמים הם עצמם – מתייחסים לבני אדם אחרים כרכוש. "אני חרד למדינה שלי", כתב תומס ג'פרסון בנוגע לעבדות ב-1786, "כשאני נזכר שהאל הוא אל צדק, ושהצדק האלוהי לא יוכל לנום לנצח".

לרוב מנהיגי הרפובליקה הצעירה, עוד לפני הקמתה וגם בשנים הראשונות לקיומה, היה ברור שסחר בבני אדם ושעבודם אינם יכולים לעלות בקנה אחד עם עקרונות המהפכה המפוארת שהנהיגו והרפובליקה שביקשו לקומם. הבעיה הייתה שלא כולם הסכימו על כך. המושבות בעלות האינטרס בהמשך העבדות היו מושבות הדרום, שעבורן העבדות הייתה בעלת חשיבות כלכלית אדירה, אולם גם עניין עקרוני.

אנשי הדרום סברו שקונגרס פדרלי אינו רשאי להתערב בנעשה בתוך שטחן הריבוני של מדינות האיחוד, עוד פחות מכך לפגוע בזכויות הקניין של אזרחיהן. עמידתם התקיפה על טיעונים אלה הובילה לחשש בקרב מושבות הצפון שאלה בדרום לא יצטרפו לפדרציה עם הקמתה, דבר שהיה מחליש אותה מאוד, ואולי אף גוזר לשבט את המפעל כולו.

זאת הסיבה שבתהליך לגיבוש החוקה, שאושרה ב-1788, קבעו מחבריה במפורש כי הקונגרס מנוע מלאסור סחר בבני אדם

1. <https://constitutioncenter.org/the-constitution/historic-document-library/detail/south-carolina-declaration-of-secession-1860>

המצב הנוכחי - המלחמה המדשדשת, חוסר ההכרעה והמנהיגות הפוליטית - כמו מזמינים לשקוע לתוך ייאוש פסיבי. אך ייאוש אינו תוכנית פעולה, ותוכנית פעולה היא תקווה. עלינו להבהיר לעצמנו מול מה אנו בעצם עומדים, וכיצד יש לפעול

היננו בכל לב בעד זכות ההגדרה העצמית לכל עם, לכל איבר מן העם, לכל קיבוץ אנשים, ואין ספק כי יש לעם הערבי בארץ ישראל הזכות להגדרה עצמית. ואין זכות זו מוגבלת ומותנה בתוצאות השפעתה עלינו ועל עניינינו. אין לגרוע מחופש ההגדרה העצמית לערבים מחשש שמא יהא עלול להקשות על עבודתנו. כל הגרעין המוסרי הגלום בתוך הרעיון הציוני הוא הדעה שהעם – כל עם – הוא מטרה לעצמו ולא אמצעי למטרותיהם של עמים אחרים. וכשם שאנו רוצים שהעם היהודי יהיה אדון לעצמו ובעל יכולת לקבוע את גורלו ההיסטורי מבלי להיות תלוי ברצוןם – ואפילו ברצונם הטוב – של עמים אחרים, כך אנו חייבים לבקש גם לגבי הערבים.²

בן גוריון מבהיר את העניין בפשטות: זכותו של העם הערבי להגדרה עצמית בתוך גבולות ארץ ישראל אינה פחותה מזכותו של העם העברי לכך, ואף אינה תלויה בה. זכות זו שמורה

במילים אחרות, הוא המבוא ללידה. מלחמת האזרחים של ארצות הברית הייתה לידתה השנייה של האומה האמריקאית, הלידה שלה בבשלותה, אל תוך קיומה הבוגר, אל תוך עצמה. לידה שבוצעה באופן יזום ומודע לא למען קיום בלבד, אלא למען קיום ראוי. במקרה של ארצות הברית, קיום ללא עבדות.

ייתכן כי אומות גדולות זקוקות ללידה שנייה שכזאת, לידה שרק אחריה הן הופכות למי שהן נועדו להיות. חברת הכנסת לשעבר רחל עזריה הייתה אומרת שכמו ארצות הברית, גם ישראל תצטרך לעבור משבר של לידה מחדש. דומה שכעת הגיעה שעתה של ישראל. אין הדבר מחייב חלילה מלחמת אזרחים עקובה מדם, אך הוא מחייב מלחמה על ערכים ועמידה עליהם. הוא מחייב תוכנית פעולה והתמודדות מול מה שלפנינו. המצב הנוכחי – המלחמה המדשדשת, חוסר ההכרעה והמנהיגות הפוליטית – כמו מזמינים לשקוע לתוך ייאוש פסיבי. אך ייאוש אינו תוכנית פעולה, ותוכנית פעולה היא תקווה. עלינו להבהיר לעצמנו מול מה אנו בעצם עומדים, וכיצד יש לפעול.

החטא הקדמון

מלחמת האזרחים האמריקאית פרצה סביב החטא המתמשך של ארצות הברית: התכשורתה לערכיה הליברליים המכוננים והתמדתה בשעבודם של בני אדם על בסיס גזע. המשבר שאנו חנו נמצאים בו פרץ סביב החטא המתמשך שלנו: התכשורתנו לעקרונות שהבטיחו לנו עצמאות: ההכרה בעם נוסף שחולק איתנו את הארץ.

עיקרון בסיסי זה היה כלול ומפורש לא רק בהחלטת האו"ם של כ"ט בנובמבר 1947 על ההכרה במדינה יהודית בארץ ישראל לצד מדינה פלסטינית ("ערבית"), אלא בתפיסתם של מנהיגי התנועה הציונית משני צידי המתרס הפוליטי, הן אצל בן גוריון והן אצל ז'בוטינסקי.

כפי שלא נכונות הטענות כלפי אבות האומה האמריקאית, כאילו לא ראו כל בעיה עם העבדות, כך לא נכונות הטענות כלפי מקימי המדינה, כאילו סברו שארץ ישראל היא "ארץ ללא עם" וש"מדינה עבור היהודים תשלול מדינה עבור כל עם אחר בארץ. בן גוריון קבע כבר ב־1931 כי עקרון ההגדרה העצמית תקף לפלסטינים בדיוק כפי שהוא תקף ליהודים:

יש בעולם עיקרון ששמו זכות ההגדרה העצמית. אנחנו היינו תמיד ובכל מקום מעריציו ולוחמיו.

2. דוד בן גוריון, "המדיניות החיצונית של העם העברי", הרצאה בקונגרס ראשון לא"י העובדת, ברלין, ז' תשרי תרצ"א.

יובל דניאלי, אופק לבן, 1983, אקריליק על בד ודיקט. צילום: תמי סואץ

שני קווים מנחים. האחד, דחיקת רגליהם של הערבים מארץ ישראל בכל צורה שהיא נחשבת בעיניי לבלתי אפשרית בהחלט. בארץ ישראל יהיו תמיד שני עמים. והשני, אני גא על השֶׁ־תייכותי לקבוצה שניסחה את "תוכנית הלסינג־גפורס". ניסחנו אותה לא רק ליהודים, אלא לכל העמים. ויסודה הוא שוויון זכויות לכל העמים. ככל היהודים, אני מוכן להישבע בשמנו ובשם צאצאינו שלעולם לא נפר שוויון זכויות זה ולא ננסה לדחוק את רגליהם של הערבים או לדכאם.³

לתושבי ישראל הערבים, כותב בן גוריון לפני כמעט מאה שנה, מעצם קיומם כעם. "כל הגרעין המוסרי הגלום בתוך הרעיון הציוני הוא הדעה שהעם – כל עם – הוא מטרה לעצמו ולא אמצעי למטרותיהם של עמים אחרים", וכפי שהציונות נאב־קת על זכותו של העם היהודי למדינה, כך נהיר לה לחלוטין שאותה הזכות עומדת גם לעם הפלסטיני.

ז'בוטינסקי מצידו קבע כבר ב־1923, במאמרו המפורסם "קיר הברזל", כי

יחסי לערבים הוא כיחסי לשאר העמים: שוויון נפש נדיב. מבחינה פוליטית הוא נקבע על סמך

3. זאב ז'בוטינסקי, "על קיר הברזל (אנחנו והערבים)" [ברוסית], ראזסווייט, 4.11.1923, תרגום (ללא שם המתרגם) מאתר מכון ז'בוטינסקי.

יובל דניאלי, מלבן שחור, טכניקה מעורבת: בד מודבק על עץ. צילום: דני וסרלאוף

איום ביטחוני חמור על ישראל. עם זאת, כפי שבן גוריון כותב, "אין לגרוע מחופש ההגדרה העצמית לערבים מחשש שמא יהא עלול להקשות על עבודתנו". הפלסטינים חייבים להפוך לאזרחים. הם יעשו זאת או במדינה משלהם או במדינה משל-נו. האופציה הראשונה טובה יותר עבורנו ועבורם.

מנגנוני שלטון ליברלי

לידתה מחדש של ישראל תהיה חייבת להתמודד באופן מלא עם זכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית. העם הפלסטיני יהיה חייב לזכות במדינה משל עצמו. אולם זה לא מספיק כדי להשלים את תקומתה של ישראל. תיקון אמיתי ידרוש גם את ביצורן של זכויות האדם והאזרח בדמוקרטיה הישראלית.

מדינת ישראל כמעט שאינה מחזיקה במנגנונים המקובלים שמכוננים שלטון ליברלי. אין לה חוקה, אין לה שני בתי

ז'בוטינסקי מחזיק באותם עקרונות ברזל שבהם בן גוריון מחזיק: זכות ההגדרה העצמית שמורה לכל עם ועם. הוא מזכיר את ועידת הלסינגפורס, ועידה ציונית שהתקיימה בהלסינגקי בשנת 1906, שבה הועלתה סוגיית זכויותיהן של קהילות יהודיות בתפוצות ומעמדן, והוחלט לבקש אוטונומיה עבורן על פי העיקרון של "שיווי הזכויות של כל הלאומים". ז'בוטינסקי מחזיק בדעה שעקרונות אלה תקפים גם לבניין הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל, כמו גם הבית הלאומי הערבי. "בארץ ישראל יהיו תמיד שני עמים", הוא קובע, ומבטיח לשמור על זכויותיו של העם הערבי בארץ.

כיום, הקָשֶׁב הישראלי לזכויותיו הלאומיות של העם הפלסטיני נמוך במיוחד. הדבר מובן – כולנו עדיין מזועזעים מהטבח הברברי שחמאס חולל בשבעה באוקטובר. יש גם סיבות ענייניות ורציניות לדחיית דרישתם של הפלסטינים למדינה משל עצמם, מדינה שללא סידורי ביטחון נרחבים תוכל להציב

ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי, וצריכה להישאר כך. זכותו הטבעית וההיסטורית של העם היהודי היא להיות חופשי ועצמאי ככל עם אחר. אולם מדינת ישראל חייבת בוֹ-בזמן להכיר בזכויותיהם השוות של כלל אזרחיה. אין להפלות בין דם לדם ובין אזרח לאזרח. תיקון אמיתי לא יוכל להתקיים ללא הכרה בכך.

עלינו להתעקש על
עיגון הזכות לשוויון,
שהיא בד בבד הזכות
הדמוקרטית ביותר
והיהודית ביותר. השוויון
מוזכר במגילת העצמאות
שלנו, בדיוק כפי שהוא
נקבע בפרק א' של ספר
בראשית בתורתנו: כל
בני האדם נבראו בצלם
אלוהים, כולם שווים

שני סוגי פונדמנטליזם

לישראל ולארצות הברית שמור מקום ייחודי במערב כמדינות שבהן הדת מקבלת חשיבות מיוחדת. עם זאת, יש הבדלים גדולים במקומה של הדת בשתי המדינות. בעוד בארצות הברית רית הדת מופרדת באופן ברור מהמדינה וזכותם של אזרחיה לחופש דת מעוגנת בחוקה, בישראל אין הפרדה כזאת, וכא־מור לעיל, אין אפילו זכות מוכרת לחופש דת ומצפון. שנית, וכתולדה מכך, בעוד הן בנצרות והן ביהדות קיים קצה פונד־מנטליסטי, בארצות הברית הוא מעולם לא הפך להיות חלק

פרלמנט (שמאזנים ובולמים זה את זה), היא לא פדרציה המ־חולקת למדינות השומרות על מידה של עצמאות אל מול השלטון המרכזי, ואין לה מגילת זכויות. כל שיש לה הוא בית משפט עליון, ולא מפתיע שכוחות אנטי־ליברליים ביקשו לנט־רל דווקא אותו. לישראל חסרות הגנות בסיסיות על זכויותיהם של אזרחיה ועל חירויותיהם, וכפי שזאב ז'בוטינסקי קבע, "במקום שאין ערובות לחופש הפרט – שם אין דמוקרטיה".⁴

מעבר למנגנוני ההגנה החסרים, במדינת ישראל גם לא מור־כרות כלל בחוק זכויות חשובות: חופש הביטוי, חופש ההפ־גנה, חופש הדת והמצפון, הזכות לשוויון לפני החוק והזכות לקיום בכבוד – כל אלה הם חלק מהזכויות שאינן מעוגנות בחוק הישראלי. מציאות שבה הזכות לביטוי חופשי או הזכות לחופש דת ולחופש מדת אינן מוכרות ומבוצרות עבור אזרחי הדמוקרטיה הישראלית, היא פגומה באופן חריף, ותולדותיה ניכרות בחיינו.

ליתתה מחדש של המדינה תעבור, אם כן, גם דרך עיגון של זכויות אלה ואחרות בחוק. דרך טובה לעשות כן, באופן שכבר זכה להדה בהחלטת בית המשפט העליון לפסול את החוק שבי־טל את עילת הסבירות, היא להעלות את מעמדה של מגילת העצמאות לכדי מסמך מכונן, כמו־חוקת, שערכיו מגדירים את המדינה, ושכנגד בסיס ערכיו ניתן לשפוט חקיקה בהווה.

כפי שבמלחמת האזרחים חזרה ארצות הברית ואשררה את הכרות העצמאות שלה, כפי שהיא עמדה על כך ש"כל בני האדם נבראו שווים, ושהבורא העניק להם זכויות מסוימות, בלתי ניתנות להפקעה, ובהן הזכות לחיים, לחירות ולרדיפת האושר", כך גם עלינו לחזור אל נקודת הראשית ולקבוע שמ־דינת ישראל "תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והש־לום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חב־רתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגי־לת האומות המאוחדות".

באופן ממוקד עלינו להתעקש על עיגון הזכות לשוויון, שהיא בד בבד הזכות הדמוקרטית ביותר והיהודית ביותר. השוויון מוזכר במגילת העצמאות שלנו, בדיוק כפי שהוא נקבע בפרק א' של ספר בראשית בתורתנו: כל בני האדם נבראו בצלם אלוהים, כולם שווים, וכל אדם הוא עולם ומלואו. אין אמת יהודית ואנושית בסיסית מזו.

4. זאב ז'בוטינסקי, "השאלה החברתית", הירדן, 21.10.1938.

מהשלטון, ואילו בישראל נציגיו הגיעו לתפקידי שרים בכירים, וחבריו זוכים לתקציבי עתק מקופת המדינה.

המכשול הגדול ביותר בדרכה של מדינת ישראל ללידה מחדש יהיה קבוצות שונות של פונדמנטליזם יהודי: מחד גיסא, החברה החרדית, ומאידך גיסא, ובאופן משמעותי יותר, החרד"ל ומעגליו. קבוצות אלה, הזוכות כיום לכוח פוליטי רב, דוחות באופן מפורש את עקרונות הדמוקרטיה והסדר הליברלי: מעקרונות השוויון המהותי בין כל בני האדם, דרך השוויון בין המיעוט, ועד שיח הזכויות ושימת הדגש באוטונומיה של הפרט. אולם יש גם הבדלים חשובים בין קבוצות אלה.

הפונדמנטליזם החרדי מתאפיין בהיבדלות ובדקדוקי הלכה, והוא ממוקד בקהילה ובהמשכיות. חברה ליברלית רבת-תרבות תית מגלה סובלנות למיעוטים כדוגמתו ומאפשרת להם לשגשג. בישראל, החברה החרדית – בעזרת כוח פוליטי שגדול בהרבה מחלקה בכנסת, ומתוך ההתבטלות שהיהודים החיים לונים הפגינו כלפיה – הצליחה לכונן לעצמה אוטונומיה רב-ממדית, שבה מערכת מושחתת ונפוטיסטית חולשת על תחומים אדירים כחינוך, דיור ותקשורת. זוהי אוטונומיה שמדינת ישראל תהיה חייבת לפרק.

לאחר הלידה מחדש תוכל החברה החרדית, כמובן, לשמור על אורח חייה, אבל רק במסגרת החוק הישראלי. אם כרגע רוב הילדים החרדים לומדים במערכות חינוך מפלגתיות (של אגודת ישראל, דגל התורה או ש"ס), דהיינו פוליטיות, מערכת החינוך החרדית תהיה חייבת לעבור רפורמה ולהפוך לממלכתית. חינוך ממלכתי גם יאפשר פיקוח על לימודי ליבה מינימליים, שכל אזרח ישראלי חייב לקבל. כל זאת בלי לדבר על סוגיית השירות בצה"ל, שתהיה חייבת גם היא להיפתר, כמובן. במילים פשוטות: כדי שמדינת ישראל תוכל להיוולד מחדש, החרדים יהיו חייבים להפוך לאזרחים.

הפונדמנטליזם החרד"לי שונה ומעמיד רמה גבוהה יותר של סכנה. ראשית, הוא מגוון יותר וכולל קבוצות שונות. לצד קהילות החרדים-הלאומיים הוותיקות, שהחזקה והמשפיעה שבהן היא קבוצת ישיבות הקו של הרב צבי טאו, עלו ופרחו בשני העשורים האחרונים קבוצות נוספות שמפגינות פונדמנטליזם ציוני דתי: הכהניסטים, שמדגישים גזענות אנטי-ערבית ומתאפיינים ביחס אמביוולנטי יותר כלפי המדינה; פעילי הר הבית, שבקצה הקיצוני שלהם שואפים להרוס את כיפת הסלע ומסגד אל-אקצא ולהקים בית מקדש שלישי; והמעגלים המכונים "נערי הגבעות", דהיינו קיצוני מפעל ההתנחלות, שחיים בספר ביהודה ושומרון, מזלזלים בחוק הישראלי ובמדינת ישראל עצמה, ומפגינים אלימות מתמשכת וקבועה נגד שכניהם הפלסטינים ואף נגד כוחות צה"ל והמשטרה.

בשונה מהפונדמנטליזם החרדי, הפונדמנטליזם החרד"לי אינו מסתפק בשימור קהילתו, אלא שואף לשינוי פני המדינה, וחנונו עבור ישראל הוא אנטי-ליברלי ואנטי-דמוקרטי. רבניו ומנהיגיו הפוליטיים אומרים בפירוש ששאיפתם היא הפיכתה של ישראל למדינת הלכה, תוך גירוש מיליוני הפלסטינים החיים בין הירדן לים, חיסולם או שליטה צבאית נצחית בהם. אם יצליחו, מדינת ישראל תשקע ותהפוך לאוטוקרטיה נחשלת ואנטי-אנושית.

הממלכתיות היא רשת של נורמות ומוסכמות, ערכים המהווים את הבסיס למפעל המשותף שהוא הרפובליקה. החתירה תחת הערכים האלה היא חתירה תחת המדינה, ואילו ההתעקשות עליהם היא בנייתה ופריחתה

ייתכן שהשאלה החשובה ביותר בתהליך שיקומה של מדינת ישראל היא אם הכוח שניתן לקבוצות הללו בשנתיים האחרונות העצים אותן מעבר לנקודה שניתן להתגבר עליה. אם קבוצות החרד"ל צברו כוח פוליטי וחברתי רב מדי, אם מדינת ישראל לא תוכל לעמוד מול ההתנגדות שלהן לרפורמות החשובות שמנויות לעיל, ובראשן הפרידה מהפלסטינים ועיגונם של זכויות יסוד ושוויון בחוק הישראלי, אם מדינת ישראל תחשוש להתעמת איתן ולהכניען, כי אז לידתה החדשה של ישראל תהיה לידת נפל, והיא לא תצליח לקום אחרי השבר הגדול שחוויו. יש לקוות שזה אינו המצב.

העם היהודי כבר חווה חורבן מדיני וחברתי בעקבות קנאות דתית (בית שני) ומשיחיות (מרד בר כוכבא). כדי שלא נחווה חורבן כזה שוב, עלינו למנוע את התממשותן של השאיפות

להפוך את ישראל לשטעטל ולהכשיר שחיתות ופוליטיזציה. במחאה מתמשכת, עקבית ועיקשת, חסרת תקדים בנחישותה ובשיעור מהאוכלוסייה שהשתתף בה לעומת כל מדינה מודרנית, הצליחו אזרחי ישראל לבלום חלק גדול מכוונותיה של הממשלה. אותם אנשים, שרבים מהם ממעטים כרגיל לצאת להפגנות, הראו שותפות, סולידריות, אחריות, תרומה לכלל והקרבה, ולמעשה קוממו מחדש את הממלכתיות הישראלית מלטה למעלה. מאות אלפי ישראלים הפכו באופן מלא לאזרחים.

בין הסיבות לתקווה, אולי המרכזית היא ההתגבשות הזאת של מחנה דמוקרטי, ליברלי, ציוני וממלכתי. הציבור הרחב החליט לקחת את עתידו בידיו ולעמוד אל מול הניסיונות המתמשכים לרסק את מנגנוני המדינה בישראל. אנשים גילו שאם הם לא יצאו לרחובות וידרשו שינוי, הם יחזו בריסוקה של המדינה שהם הכירו, והם התגייסו לכך ועמדו במבחן. גילו שאנחנו חזקים ומחויבים הרבה יותר משהיה נדמה לנו. כדי שישראל תיוולד מחדש, נצטרך להמשיך במאבק ולבנות מחדש את הממלכתיות הישראלית.

מלאכה מתמדת

המאבק על הסדר הליברלי נמצא בעיצומו בעולם כולו. בישראל עלינו להיות נאמנים להבטחה המקורית שנתנו בעת כינון המדינה ולאפשר גם לפלסטינים להקים מדינה משלהם, עלינו להיאבק בפונדמנטליזם הדתי מבית ומחוץ, ועלינו לכונן מחדש את הממלכתיות.

לשם כך נצטרך כולנו, בפשטות, להמשיך להיות אזרחים. יש בישראל כוחות אדירים שמבקשים לתקן ולבנות מחדש, אולם הקשב למה שקורה והעמידה על המשמר לא יוכלו להסתיים ביום שהממשלה תוחלף, פשוט משום שללא מעורבות אזרחית פעילה מדינות נוטות לשקוע – בדיוק כפי שקרה לישראל.

ההבנה המחלחלת שדמוקרטיה אינה מצב סטטי אלא מלאכה מתמדת, מחייבת אותנו להמשיך, להתמיד ולכונן יחד את הרפובליקה שלנו. להקים מחדש את מדינת ישראל. כפי שבנג'מין פרנקלין ענה לאישה ששאלה אותו, אחרי הכרזת העצמאות האמריקאית, אם הוקמו רפובליקה או מלוכה: "רפובליקה, אם תוכלו לשמור עליה". אין ברירה אלא להמשיך ולשמור על המדינה שלנו.

המשיחיות והתיאוקרטיות של החרד"ל ואת המשך התעצמות כוחו. זהו אולי הגדול והגורלי שבין חבלי הלידה השנייה של ישראל.

לחזור לממלכתיות

העיקרון הקושר בין זכותו של העם היהודי למדינה, בין זכויותיהם של אזרחי המדינה, ובין אלה לביטול האוטונומיה החרדית וההתגברות על הפונדמנטליזם החרד"לי – הוא הממלכתיות הציונית. למעשה, ניתן לומר שהידרדרותה של ישראל, שחוינו בעיקר בשנים האחרונות, נגרמה באופן מובהק על ידי דחייתה של הממלכתיות על ידי מפלגת השלטון לטובת פופוליזם, פולחן אישיות ושחיתות.

אם ציונות, כפי שראינו לעיל, היא לאומיות יהודית שעומדת גם על זכותם של עמים אחרים להגדרה עצמית ולעצמאות, הרי ממלכתיות מקבילה למה שבדמוקרטיות אחרות מכונה רפובליקניות. זו התפיסה שרואה במדינה מפעל משותף, שמעמידה במרכזה ערכים כמו סולידריות, אחריות, שותפות, תרומה לכלל והקרבה, שמדגישה חובות ולא זכויות, מבצרת את שלטון החוק ועומדת על מנגנוני המדינה, כגון פעולתן המקצועית של הרשויות השונות. הממלכתיות היא רשת של נורמות ומוסכמות, ערכים המהווים את הבסיס למפעל המשותף שהוא הרפובליקה. החתירה תחת הערכים האלה היא חתירה תחת המדינה, ואילו ההתעקשות עליהם היא בנייתה ופריחתה.

ישראל עוברת בעשור האחרון תהליך מתמשך של כרסום בממלכתיות. הענקת כספים ופריווילגיות חסרות פרופורציה לחברה החרדית התקיימה תמיד, אולם תחת שלטון הליכוד זו התגברה, וגם משרדי הממשלה שתחת מפלגה זו נפרדו ממראית עין של מנהל תקין ושירות לציבור. חלוקת ג'ובים למקורבים, העברת תקציבים על פי מפתח פוליטי, נטרול וסייג רוס מנגנוני שלטון חוק ושומרי סף, תקיפת העיתונות והימנעות קבועה מלקיחת אחריות לטעויות ולאסונות. ישראל נפרדה מסטנדרטים מערביים של ממשל ועברה שטעטליזציה: רגרסיה לחברה פרה-מודרנית, שבטית, אינטרסנטית ונפוטית. הניסיון לרסק סופית את בית המשפט העליון ולהחריב את הפרדת הרשויות במדינה היה אמור להיות מכת המוות שתביא לסופה של הממלכתיות הישראלית.

אל מול מהלך זה חזינו בתופעה מעודדת ומרשימה: מאות אלפי אזרחים יצאו לרחובות במחאה על כוונת הממשלה

ד"ר תומר פרסיקו הוא עמית מחקר במכון שלום הרטמן ועמית רובינשטיין באוניברסיטת רייכמן.